

обмеженість, вони інтегрують хорові сили і, в цілому, виводять співацьку українську культуру на якісно новий художній, просвітницький і художньо-світоглядний рівень. Все це відповідає вищим творчим устремлінням та сприяє контакту художнього потенціалу мистецтва з перетворювальними процесами сучасного суспільного життя.

Використана література:

1. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: навч. пос. / Ольга Григорівна Бенч-Шокало. – К.: Український світ. – С. 202-440.
2. Кошмина И. Как начать работу по введению духовной музыки в школе / Ирина Кошмина // Искусство в школе. – 1995. – № 4. – С. 57-61.
3. Лащенко А. П. Новітні тенденції сучасного хорового мистецтва України // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Вип. 18. Музичне виконавство. – Книга 7. – К.: НМАУ, 2001. – С. 8-25.

КОВАЛИК П. А. Аксиологический потенциал духовной хоровой музыки в профессиональной подготовке дирижера-хормейстера.

В статье раскрывается аксиологический потенциал украинской духовной хоровой музыки в подготовке дирижера-хормейстера. Показаны тенденции сближения композиторского и дирижерско-исполнительского сотворчества на основе национальных самобытных первоисточников украинского профессионально-духовного хорового пения.

Ключевые слова: аксиологический потенциал, дирижер-хормейстер, духовно-хоровые композиции, литургические произведения, хоровое искусство.

KOVALYK P. A. Axiological potential of spiritual choral music in the professional training of choirmaster”

The article deals with revelation of the axiological potential of the Ukrainian choral spiritual music in the preparation of a conductor, choirmaster. There are trends of convergence and the composer conducting and performing co-creation revealed, which are based on primary sources of national identity of Ukrainian professional and spiritual choral singing.

Keywords: axiological potential, conductor (choirmaster), choral spiritual compositions, liturgy works, choral art.

**Кузнєцова О. О.
Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана**

ФІЛОЛОГІЧНО-СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ МОРАЛІСТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ Л. КОЛЬБЕРГА

Стаття розглядає філософсько-дидактичні та мовні погляди щодо формування моралі впливового в США, але майже невідомого в Україні філософа, психолога і педагога Лоуренса Кольберга.

Ключові слова: філософія моралі, справедливість, вибір, дидактика моралі, виховання моральності, мораль і вік.

Знаходячись на первісній, давно пройденій США, стадії накопичення капіталу, Україна потребує теоретичних рефлексій щодо обмеження негативних наслідків багато в чому “дикого капіталізму”. Мораль завжди була одним із чинників таких обмежень. Тому українській інтелігенції небайдужі будь-які напрацювання в руслі закономірностей формування моральних кондицій у нас і в інших країнах. Тим більше, що українська мова межово моралістична і згідно з Б. Уорфом утворює етико орієнтований віртуальний світ. Ось чому нас зацікавила позиція Л. Кольберга, який працював у аналогічній проблематиці в часи кризових станів американської економіки.

Складність вивчення наукової концепції Лоуренса Кольберга полягає в тому, що жодна з його робіт не має українського перекладу. А ця обставина, наголошуємо, не рядова. Треба говорити про серйозну точність перекладів. Бо філологічна складова у розрізі нашої теми відіграє ключову роль. Джерельною базою нашого дослідження є власні переклади американських та англійських видань – праці самого Л. Кольберга, його послідовників та критиків – Двайт Бойд, Керол Гіліган, Нел Ноддінгс, Кларка Павера, Енні Хігінс та інших. Наша робота ґрунтується на широкому колі джерел, більшість з яких в Україні залучається до наукового обігу вперше.

1958 року Лоуренс Кольберг опублікував працю “Розвиток морального мислення і проблема вибору у віці від 10 до 16 років” (“The Development of Modes of Moral Thinking and Choice in the Years Ten to Sixteen”), яка якісно відрізнялась від теорії біхевіоризму (що акцентував увагу виключно на реальній і мовній поведінці людини), презентуючи власну концепцію морального розвитку (що зосереджувала увагу на розумовому (моральному) судженні, а не лише на поведінці). Саме ця праця започаткувала формування нової теорії в сфері психології та філософії в західній науці, яка досягла своєї популярності в 60–70-х рр. минулого століття та продовжує надихати дослідників – як адептів, так і критиків. Моральне судження репрезентує Вона стала своєрідним каталізатором нових ідей в науковому світі. Кожна його публікація проходила апробацію на наукових конференціях і сприяла диспутам. Зауважимо, що сам Л.Кольберг свою теорію морального розвитку вважав динамічною та еволюційною. Деякі базові його роботи лише доповнювали попередній матеріал, саме тому багато праць є схожими, приміром, “Education for Justice: A Modern Statement of the Platonic View”, надрукована у 1970 році та передрукована з дозволу редактора на “Виховання справедливості: сучасне переосмислення поглядів Платона [Сократа]” (“Education for Justice: A Modern Statement of the Platonic [Socratic] View”), що пізніше увійшла як окрема друга глава до монографії “Філософія морального розвитку. Моральні стадії та ідея справедливості” (“The Philosophy of Moral Development. Moral Stages and the Idea of Justice”).

Дослідженню наукової спадщини Л. Кольберга, зокрема його

філософських поглядів, сприяє загальний рівень опрацювання історико-філологічної *(етимології), соціальної та моральної проблематики в працях українських науковців. Але мовно-світоглядна сторона ще не надто опрацьовувалась.

Огляд філософської, психологічної, педагогічної, етичної літератури свідчить про те, що теоретична думка (критичні нотатки українських та російських науковців досліджувала окремі аспекти вчення Лоуренса Кольберга, але комплексне, всебічне дослідження його наукової спадщини досі відсутнє. Така ситуація дозволяє вперше ґрунтовно підійти до вивчення, аналізу та подальшої систематизації ідей вченого.

Для плідного історико-методологічного дослідження динамічної концепції Лоуренса Кольберга щодо морального розвитку людини необхідно чітко визначити засоби мовної фіксації досліджуваних явищ, інструментарій (методологію як сукупність прийомів) дослідження, тобто його методи, принципи, поняття та категорії.

Оскільки людське буття, його сенс, умови та механізми розвитку особистості аналізує філософія, цілком природно, що методологією наукового дослідження теорії морального розвитку є філософські ідеї і принципи, ідеали та нормативи, загальні наукові положення.

Конструктивність подальшої роботи гарантується упорядкованістю дій щодо вибору засобів аналітичної роботи, яка розпадається на три частини. Перша з них стосується обґрунтування загальних принципів та методів дослідження проблеми, друга – аналізу проблемної ситуації з метою її уточнення, третя – синтезу визначених елементів в органічну цілісність, які, підтримуючи одне одного, забезпечують ефективність життєдіяльності цілого та його подальший розвиток. Усе це є знаряддям організації і мовного опису предметного змісту дослідження даної проблеми у подальшому викладі матеріалу.

Отже, на початку є сенс визначитись з методами дослідження, тобто із засобами пізнання і практичного перетворення реальної дійсності. Головна функція методу полягає у внутрішній організації та регулюванні процесу пізнання або практичного перетворення того чи іншого об'єкта.

Різноманіття видів людської діяльності обумовлює і різноманіття методів наукового пізнання, що класифікуються за різними критеріями. Методологія не може бути зведена до якогось одного, навіть дуже важливого, методу. Дослідник, вважаємо, не повинен обмежувати методологію свого мислення однією єдиною філософією. До основних видів змістової методології на користь цього твердження прийнято відносити методи філософські та загальнонаукові.

Найбільш давніми загальними філологічними (і не лише) методами є діалектичний та метафізичний. Крім них до мовноґрунтованих методів

належать аналітичний, інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний та інші. Ці методи забезпечують загальні регулятиви дослідження, його генеральну стратегію, при цьому не замінюючи спеціальні методи і не визначаючи остаточний результат пізнання прямо чи опосередковано.

Моральна свідомість, як і світовий дух, зауважує Л. Кольберг, має свій алгоритм розгортання. Цей процес не є тільки поступальним рухом, а зазнає регресивних спадів та стагнації. Звідси висновок – виховання як інструмент, знаряддя соціальної практики має, по-перше, сприяти моральному розвитку (отже будувати онтологічну картину, де самі інтенції виховання постають у вигляді онтологізованих моральних цінностей), по-друге, запобігати негативних явищ, суперечностей та перешкод на шляху самоздійснення моральної свідомості. Алгоритм цього самоздійснення є наріжним каменем філософсько-педагогічного вчення або “системи” Л.Кольберга.

Найважливішим принципом діалектики є *принцип історизму*, тобто розгляд предметів у їхньому розвитку, саморусі, зміні. Історичний підхід до досліджуваного предмета містить у собі аналіз і філологічно коректний опис основних етапів і тенденцій його виникнення, розвитку і функціонування. Цього принципу ми дотримались в ході ретроперспективного аналізу життя, наукової та професійної діяльності Л. Кольберга.

Важливе значення в науковому дослідженні має один з основних принципів діалектики – *всебічність розгляду предметів та явищ реальної дійсності*. Правильне розуміння будь-якої речі можливе лише в тому випадку, якщо досліджена вся сукупність її внутрішніх і зовнішніх сторін, зв'язків, відносин. Щоб дійсно пізнати предмет глибоко й всебічно, треба охопити, вивчити всі його сторони, зв'язки з іншими елементами системи, з окресленням головного, вирішального аспекту. А це вимагає і відповідного опису – мовної картини різнобарвних, взаємосуперечливих абстрактних (однобоких) фрагментів. Має спрацювати теорія незвичного типу, як ніяка інша пристосована до етичних реалій. Так, етика (мораль) – це складна система, що розвивається, об'єднуючи в собі сукупність моральних вимог (висловлених в нормах, принципах, категоріях та ідеалах), на основі яких суспільство і особистість оцінюють людську поведінку та явища соціального і духовного життя. Моральні норми санкціонуються не владою держави, а силою звичаїв та суспільної думки, формуючись в моральній свідомості суспільства стихійно, а не в результаті спеціально виданого закону.

З положення про всебічність розгляду предметів і явищ реальної дійсності постає наступний принцип діалектики – *принцип загального зв'язку і взаємозумовленості усіх явищ*. Справа в тім, що навколишній світ є єдиним цілим, певною системою, де кожен предмет нерозривно пов'язаний з іншими предметами й усі вони постійно взаємодіють один з одним. При цьому кожен

із них не тільки перебуває у взаємозв'язку і взаємодії з іншими, зовнішніми явищами, але й кожна річ одночасно має у собі безліч внутрішніх аспектів, моментів, відносин, зв'язків. Загальний зв'язок і взаємозалежність явищ мають місце не тільки в природі й суспільстві, але й у мисленні, де зв'язок і взаємозумовленість форм мислення – понять, суджень, категорій, теорій – є відображенням загального зв'язку і взаємозалежності явищ реального світу.

В нашому дослідженні можна простежити зв'язок і взаємозалежність між рівнем розвитку моралі у минулому столітті та сьогоденні, між концепцією Л. Кольберга та іншими відомими концепціями. Також діалектичний принцип загального зв'язку, взаємозалежності можемо простежити під час сходження від розгляду більш загального поняття “розвиток” до конкретного – “моральний розвиток” та виходу на поняття “виховання”, якому вчений надає значення бути інструментом, знаряддям соціальної практики.

У своїх філософсько-педагогічних працях Л. Кольберг здійснює рецепцію поглядів Ж. Піаже, пропонуючи програму “зняття” прагматично-арістотелівської етики традиційних чеснот та звичаїв, що є приналежними до певної спільноти, акцентує увагу на потенціалі так званої “внутрішньої”, онтологічно-метафізичної етики. Основним моментом переорієнтації досліджень у галузі моральної свідомості тут виступає теза про те, що моральна свідомість не є чимось застиглим, нерухомих, раз і назавжди встановленим. Л. Кольберг рішуче виступає за динамічність моральної свідомості. Насамперед моральна свідомість позбавляється у дослідницькій програмі Л. Кольберга статусу недоторканності. Він хоче розглянути механізм формування моралі, встановлення ієрархії цінностей, щоб потім дослідити мотиви морального та аморального вчинку.

Закономірною була і досі залишається прискіплива увага науковців до категоріально-понятійного апарату, тому що його логічність, точність, послідовність і неупередженість знання створюють цілісність конструкції будь-якої системи знань. Зазначимо, що для обґрунтування динамічної концепції морального виховання Л. Кольберг пропонував використати невичерпний потенціал міждисциплінарного дослідження. Вже на початку своєї діяльності він заявив про себе як про дослідника міждисциплінарного профілю. З його погляду, педагог-психолог, що працює в галузі освіти та виховання, повинен мати ґрунтовну філософську підготовку. В публікації “Стадії морального розвитку як основа моральної освіти (виховання)” (“Stages of moral development as a basis for moral education”) [1] вчений обґрунтував важливість взаємозв'язку соціальної психології та моральної філософії.

Важливу роль у структурі діалектичного методу відіграють категорії і закони діалектики, які дозволяють побачити реальний світ щораз з нової сторони і є своєрідними його зрізами. Для нашого дослідження надзвичайно

актуальним є розгляд основних понять та категорій діалектики для розуміння структурного змісту теорії морального розвитку Л. Кольберга. Виникає необхідність обґрунтування змісту тих понять, які будуть учасниками процесу наукового дослідження теорії морального розвитку. Йдеться про основоположні поняття – “індивід”, “людина”, “особистість”, “індивідуальність”, “свідомість”, “розвиток”, “моральний розвиток”, “освіта”, “виховання”, “справедливість” “демократія” та інші.

Правомірно розрізняти поняття людина, індивід, особистість. Вірно сказано, що індивідами народжуються, особистостями стають, індивідуальність відстоюють. Родоначалником філософії людини є Сократ. Над цією проблемою працювали як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники різних часів. Сучасна світова філософія переживає нині справжній антропологічний бум, антропологічний ренесанс. Свідченням цьому є дослідження і український вчених С. Кримського, М. Поповича, Н. Хамітова та інших.

Отже, *індивідом* є кожний живий організм, представник виду *Homo sapiens*, як відмінна від інших одиниця, продукт філо- та онтогенетичного розвитку, єдності вродженого і набутого, носій індивідуальних характерних рис (здатки, захоплення тощо). Найзагальнішими характеристиками індивіду є цілісність психофізіологічної організації; стійкість у взаємодії з навколишнім світом; активність. Цілісність свідчить про системний характер взаємозв'язків між численними функціями й механізмами, які реалізують життєві відносини індивіда. Стійкість визначає збереження основних ставлень до дійсності, передбачаючи разом з тим існування моментів пластичності, гнучкості, варіативності. Активність індивіда, забезпечуючи його здатність до самозміни, діалектично поєднує залежність від ситуації з подоланням її безпосередніх впливів.

Коли на вищих щаблях розвитку психіки індивіда в неї вставлена нова вісь відношення, – почуття “Я”, – індивід стає *особистістю*, відриваючись від колективу, групи завдяки персональній ініціативі. Особистість завжди індивідуальна, безумовно неповторна. Відчуття неповторності кожного індивідуального буття передають слова українського поета Василя Симоненка: “Ти знаєш, що ти – людина, / Ти знаєш про це, чи ні? / Усмішка твоя – єдина, / Мука твоя – єдина, / Очі твої – одні” .

Застосовуючи феноменологічний підхід, М.Шелер в роботі “Сутність моральної особистості” прагнув визначити смислову інтенцію слова “особистість”. Він зазначав, що вживати це слово можна лише там, де припускається наявність душі, “Я”, а також усвідомлення стану й цінності власного “Я” (самосвідомість та самооцінка). Застосування поняття “особистість” має відбуватися на певному етапі людського існування. Найпершими проблисками його сутності автор називає здоровий глузд (у

феноменологічному тлумаченні), коли ми прагнемо “зрозуміти” людину, абстрагуючись від усього іншого; передбачення одиничності, спроможність осягнення відмінності між власним та чужим волінням, відчуттям, мисленням, дією. Згідно з М. Шелером, коли йдеться про особистість, необхідно звертати увагу на її життєві прояви й дії на підставі ціннісних інтенцій, іманентних їй самій, тобто її власної ідеальної ціннісної сутності за власною самооцінкою, а також за оцінками сторонніх [5].

Підкреслимо, що особистість – це людина, яка відрізняється високим рівнем розвитку своєї духовної структури. Обов'язковими атрибутами цієї структури є потреба в свободі, почуття гідності, свідомо відповідальність. Сутнісна ознака особистості також полягає у її багатомірності, у здатності спричиняти позитивний “ефект власної присутності” в будь-яких подіях, до яких вона причетна. Зважаючи на надзвичайну складність сучасного буття, його суперечливість, пануючий плюралізм цінностей, складність екзистенціальних вимірів, не буде перебільшенням стверджувати, що наш час владно потребує саме особистостей, їх асоціацій, спільнот, в тому числі наукових, які здатні створювати ауру сприяння позитивним тенденціям суспільного поступу і, водночас, активно протистояти несприятливим обставинам нашого існування.

Поряд з особистістю існує одна з її властивостей – *індивідуальність*, що виступає істотною характеристикою типу конкретної особистості, виражаючи спосіб її буття як суб'єкта самостійної діяльності. Індивідуальне “Я” створює центр особистості, її внутрішнє ядро. Як слушно зазначає В. Баранівський, “особистість, взята поза зв'язком з індивідуальністю, поза її власним способом буття є абстракція і реально не існує. Якщо людський індивід не може стати особистістю, не засвоївши своєї соціальної сутності, то особистість не може знайти своє самостійне буття, не ставши індивідуальністю. Особистість, таким чином, індивідуальна за своєю сутністю та індивідуальна за способом свого існування. Вона являє собою *єдність соціального та індивідуального*. Особистість та індивідуальність не лише взаємопов'язані, але й взаємообумовлені одна одною. Формування особистісних якостей людини знаходиться у тісному зв'язку з її індивідуальною самосвідомістю. Воно залежить не лише від становища індивіда в суспільстві, але й від його індивідуального відношення” [5, с. 9-10].

Раціональна, автономна особистість перебуває, за Л.Кольбергом, на найвищому рівні моральної свідомості. *Свідомість* є вищою формою відображення дійсності, котра властива людині і пов'язана з її психікою, абстрактним мисленням, світоглядом, самосвідомістю, самоконтролем своєї поведінки і діяльності та передбаченням результатів останньої. Відповідно *моральна свідомість* – це здатність людини надавати морального виміру людським вчинкам, актам комунікації, що передбачає усвідомлення їх

внутрішньої проблематики, співвідношення їх з власними уявленнями про добро і зло, належне і справедливе, з голосом власного сумління.

Метою саморозвитку моральної свідомості, за Л.Кольбергом, є досягнення суспільного та педагогічного ідеалу, яким проголошується справедливість. З точки зору філософії, **справедливість** – це моральна якість та чеснота, вразливість як на суспільне добро, так і на суспільне зло. Це найважливіша категорія соціально-філософської думки, моральної, правової та політичної свідомості, яка передбачає не лише оцінку того чи іншого єдиного явища (добро це чи зло), а співвідношення кількох (двох або більше) моментів, між якими і належить установити етичну відповідність. Чимало філософсько-правових концепцій розглядають справедливість як найвищу цінність. Категорія “справедливість” є основою моральної концепції Л.Кольберга, тому її розгляду ми присвячуємо окремий параграф.

Мораль (лат. *moralis* – дотичний до вдачі, натури) – один з основних способів нормативної регуляції дій людини, що охоплює моральні погляди й почуття, життєві орієнтації й принципи, мету й мотиви вчинків і відносин, розмежовуючи добро і зло, сумління і безсовісність, честь і безчестя, справедливість і несправедливість, милосердя і жорстокість тощо.

Переконливою варто визнати й дефініцію видатного австрійського правника, філософа, економіста, одного з фундаторів австрійської неоліберальної школи, автора соціально-економічної теорії спонтанного суспільного порядку, лауреата Нобелівської премії з економіки (1974), послідовного прибічника людської свободи взагалі та свободи підприємництва, зокрема, Фрідріха Хайека: поняття “мораль” набуває сенсу лише у випадку його протиставлення імпульсивній і неререфлексивній поведінці з одного боку, та раціональному розрахунку, спрямованому на отримання певних результатів – з іншого.

Конрад Лоренц вважав за потрібне наголосити на регулятивному покликанні моральних інструментів: “Основна функція, яку виконувала мораль в історії людства, полягала в тому, щоб поновити втрачену рівновагу між озброєністю та заборонаю вбивства” [3, 224]. Тобто, мораль приборкувала надміру експансивні, небезпечні з точки зору суспільного буття індивідуальні та корпоративні наміри, унормовувала ріку людської трансгресивності берегами суспільної прийнятності. І це є її неоціненний внесок у становлення соціальності, соціального типу буття. Згідно з цим, **суспільна мораль** – це система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість, справедливість.

Нам видається доцільним зупинитися на розгляді поняття **інтелект** (тобто розумова здібність людини), яке в соціальному житті Америки завжди

відіграло провідну роль. Перше місце в житті країни минулого століття, та й нинішнього, посідає інформація та знання, а також інтелектуальний потенціал кожної окремо взятої людини. Зміни політичного, економічного, соціального життя потребують таких особистісних характеристик працівника, як інтелект, здібності, знання, таланти і професіоналізм, а також такі компоненти, як технологічні й організаційні інновації. Всі названі характеристики є складовою поняття "**інтелектуальний капітал**" – одного із стратегічних ресурсів, поряд з традиційними – державна територія, запаси сировини, золота, валюти тощо. В даному контексті особливий інтерес становить заява колишнього канцлера ФРН Г. Шрьодера: "Нас не цікавить індустріальний потенціал. Нас цікавить гуманітарний потенціал суспільства і його інтелектуальний капітал. Туди ми будемо робити найбільші інвестиції, тому що саме ці фактори визначають безпеку держави у XXI столітті".

В сучасних умовах пріоритетний розвиток інтелектуального капіталу стає основою зміни як структури виробництва, так і якості життя, включаючи рівень доходів, обсяги споживання, захист навколишнього середовища, вільний час і всебічний розвиток особистості. Власне інтелектуальна продукція генерує нові ідеї, вирішує проблеми обмеження невідтворюваних ресурсів, збереження навколишнього середовища, випуск товарів, надання послуг, створення робочих місць, підвищення рівня добробуту населення.

Глобальні процеси перетворення соціального буття визначають і серйозну трансформацію підходів до освіти, до формування нових моделей сучасної школи. Проблеми освіти в Україні досліджують В. Андрущенко, Г. Волинка, В. Воронкова, В. Кремень, М. Михальченко та інші.

В сучасному розумінні **освіта** – процес навчання в школах або подібних закладах у протилежність різним неформальним засобам соціалізації. Тому освіту можна розуміти як передачу накопичених суспільством знань молодому поколінню для розвитку в нього пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань. Освіта має надати молоді початкові знання культури, формуючи поведінку в дорослому житті і допомагаючи обрати свою роль в суспільстві.

Освіта спроможна вирішити завдання розвитку духовного світу особистості як ясного усвідомлення і розуміння людиною вищих потреб – самопізнання, співвіднесеності себе і світу, співвіднесеності себе з іншими людьми. Вона виконує дві сутнісних функції.

По-перше, вона відтворює "соціальний тип", тобто відновлює й забезпечує збереження суспільства (конкретного локального співтовариства) як певного цілого в його якісній своєрідності й конкретно-соціальній самобутності. Це спадкоємна, або соціально-відтворювальна, функція, що покликана зберегти дане суспільство й відтворювати його в

представниках нових поколінь. Завдяки спадкоємній функції здійснюється адаптація молоді в житті в даному співтоваристві.

По-друге, освіта формує здатність до змін, розвитку, інновацій і забезпечує її соціальним ресурсом. Це розвиваюча або адаптивно-мінлива функція, що забезпечує пристосовність індивіда й суспільства до нових умов, лежить в основі їхньої творчої активності. Завдяки цій функції розвивається суспільно-історична практика, змінюються співтовариства й людство в цілому. Без неї був би неможливий соціальний прогрес.

Усвідомлення безперервної зміни перетворюється на аргумент щодо необхідності безперервної освіти, або освіти протягом всього життя. Основою програми безперервної освіти в її європейській та американській редакції є орієнтація на розвиток окремих людей та повсюдне забезпечення цього розвитку за рахунок зняття вікових, соціальних і організаційних обмежень. Мета навчання – надати кожному індивідові проблемну галузь та сферу діяльності, необхідну для розвитку його ініціативи та формування його самостійного судження. На Заході для позначки безперервної освіти використовують два терміни “продовжена освіта” (*continuing education*) та “навчання протягом життя” (*lifelong learning*), при цьому останнім часом перевагу віддають останньому.

Термін “продовжена освіта” з’явився на початку 80-х років як відповідь на запити ринку праці. В той час людина розглядалася як “економічна істота”, а освіта – як інвестиції в людський капітал. Таким чином, цінність освіти знижувалася, тому що вона концентрувалася на людських ресурсах, як капіталі, та економічних якостях, як інвестиціях першої необхідності. Що стосується “навчання протягом всього життя”, що з’явилося в 70-х роках, – воно з самого початку мало гуманістичні традиції. Всі люди розглядаються як здатні до навчання, розвитку своїх потенційних можливостей і в будь-якому віці. З цієї точки зору термін виступає як інтегруючий та говорить про вікову безперервність освіти. З іншого боку, його можна розглядати як трохи ідеалістичний, тому що його застосовують в усіх можливих випадках, готуючи до наповнення будь-яким змістом.

Демократичні вимоги щодо виховання і освіти, продиктовані “винятковим” станом американського суспільства, визначили характер і напрямки філософсько-педагогічних розробок теоретиків Нового світу. Американський дух капіталізму обумовив не тільки характер філософського мислення, посилюючи його зв’язок із життєвими коренями, але й сприяв виявленню пріоритетних тематичних сфер філософії, від яких залежала життєздатність громадянського суспільства. Таким чином філософія виховання і освіти набула в 60-х роках в США статусу однієї з першорядних філософських дисциплін.

Сьогодні термін “**виховання**” вживається в чотирьох значеннях: у

широкому соціальному, коли йдеться про виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності, яка містить в собі не лише позитивну спрямованість, а й конфлікти та протиріччя; тут особистість може не тільки формуватися під впливом соціального середовища, а й деформуватися, або, навпаки, загартуватись у боротьбі з труднощами, “робити саму себе”; у широкому педагогічному, коли йдеться про виховання в школах, коледжах, університетах та інших навчальних закладах, де персонал керується педагогічною теорією та її практичними методичними рекомендаціями; у вузькому педагогічному, коли виховання є цілеспрямованою виховною діяльністю педагога (наприклад, класного керівника в школі, куратора в вищому навчальному закладі), щоб досягти певної мети в студентському колективі; у гранично вузькому, коли педагог або батько вирішують конкретну індивідуальну проблему виховання або перевиховання (наприклад, у юнака прагнуть виховати чесність, ввічливість) [4, с. 72].

Структура процесу виховання передбачає: 1) оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки; 2) формування почуттів (стійких емоційних відносин людини до явищ дійсності); 3) формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного); 4) формування умінь і звичок поведінки.

За Л. Кольбергом, основним поняттям етики та метою морального виховання є “повага до особистості”, що сприяє взаємодії “я” з іншими індивідуальностями. За сучасних умов такий підхід виявляється потрібним і необхідним, оскільки моральне виховання відіграє важливу роль в соціальній практиці.

Моральна освіта розуміється нами як прилучення до вищих досягнень морального досвіду людства, розвиток в людині свободи та індивідуальної відповідальності. Моральна освіта не може закінчитися в певний період життя людини, оскільки свобода та особистість не є готовими даностями, а є завданнями, що ніколи не реалізуються повністю. Основними завданнями моральної освіти є розширення інформаційного поля знань про моральні колізії і моделі їх рішення, стимулювання моральної рефлексії, розвиток моральних почуттів, формування особистого морального досвіду.

Використана література:

1. Kohlberg, Lawrence. A Current Statement on Some Theoretical Issues. In Lawrence Kohlberg: Consensus and Controversy, ed. Sohan Modgil and Celia Modgil. – Philadelphia : Falmer Press, 1985.
2. Kohlberg L. A Just Community Approach to Moral Education in Theory and Practice / Lawrence Kohlberg // Moral Education: Theory and Applikation, ed. J. : Erlbaum, 1985.
3. Kohlberg L. Education for a Just Society / Lawrence Kohlberg // Moral Development, Moral Education and Kohlberg / Ed. By Munsey B. – Birmingham, 1980.
4. Kohlberg L. Education for a Just Society (Moral Development, Moral Education. Ethics and Educational Policy) / Lawrence Kohlberg. – Birmingham : Munsey, 2000. – 466 p.

5. Kohlberg L. Education for Justice: A Modern Statement of the Platonic View / Lawrence Kohlberg // Moral Education, ed. Nancy F. Sizer and Theodore R. Sizer. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1970.
6. Kohlberg, Lawrence. From Is to Ought: How to Commit the Naturalistic Fallacy and Get Away with It in the Study of Moral Development. / Lawrence Kohlberg // In Cognitive Development and Epistemology, ed. Theodore Mischel.

КУЗНЕЦОВА О. О. Филологическо-мировоззренческие принципы моралистической концепции Л. Кольберга.

В статье рассматриваются некоторые воззрения американского философа, психолога и дидакта Л. Кольберга относительно процессов формирования моральных устоев личности.

Ключевые слова: философия морали, справедливость, выбор, дидактика морали, воспитания нравственности, мораль и возраст.

KUZNETSOVA O. O. World philological-view principles of moral conception of L. Kol'berga.

The Paper presents L. Kolberg's study of sources & conditions of Moral development, Moral Stages & the Idea of Justice. L. Kolberg very interested in the Philosophy of Education for Justice.

Keywords: philosophy of moral, justice, choice, didactics of moral, educations of morality, moral and age.

Лисенко О. Ю.
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця

ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПРОВІЗОРІВ

У статті розглянуто проблему формування професійно-орієнтованих компетентностей майбутніх провізорів під час вивчення профільних дисциплін. Наведено результати анкетування студентів, щодо доцільності виконання індивідуальних завдань, а також застосування практики їх самооцінювання.

Ключові слова: компетенція, система додипломної підготовки провізорів, професійно-орієнтовані компетентності провізорів, індивідуальні завдання, самооцінювання студентів.

Компетенція (від латинського *competere* – досягаю, відповідаю, підхожу) характеризує знання та досвід певної особи у визначеній сфері, окреслює коло повноважень, нормативно наданих певній організації чи посадовій особі [1].

Вперше термін “компетенція” було вжито американським вченим-психологом Д. МакКлелландом у статті “Вимірювання компетентності проти вимірювання інтелекту”, в якій описано недосконалість традиційних академічних тестувань щодо перевірки розумових здібностей на етапі прогнозування рівня ефективності виконання певних професійних обов’язків працівниками; методом критерійних вибірок виявлено закономірну наявність